

جلسه هشتم: توکل ۱

سومین عنصر معنویت و اخلاق، عنصر توکل بر خداوند است. انبیاء الهی با این عنصر مقاومت می کردند و خسته نمی شدند. حضرت نوح ۹۵۰ سال مقاومت کرد. صالح پیامبر ۱۰۰ سال مقاومت کرد. ابراهیم خلیل الرحمن تا مرز اعدام با اعمال شاقه پیش رفت ولی مقاومت کرد، پشوانه همه این مقاومت ها توکل بر خداوند است.

۱- معنای توکل

معنای توکل قبول و کالت است، توکل یعنی وکالت را پذیرفت اما وقتی این توکل با علی متعدی می شود - آن چنان که در بسیاری از آیات قرآن چنین است - به معنای واگذار کردن کار و اعتماد به کسی است. توکل علی فلان یعنی اعتماد کرد، توکلت علی الله، یعنی اعتماد کردم به خدا، کار را به خدا وا گذاشته ام آن جاهایی هم که علی نیامده، علی در تقدیر است.

امیرالمؤمنین علی علیه السلام فرمود: «التَّوَكُّلُ خَيْرُ عِمَادٍ»^۱ توکل بر خداوند بهترین تکیه گاه است. توکل این است که انسان با این باور که خداوند همه کاره جهان هستی است کارش را به او واگذارد، آن مقدار که از دستش برمی آید انجام بدهد باقی اش را بگوید خدایا این مقدار می توانستم دیگر از دستم ساخته نیست هرچه مقدرت هست و برای بندهات مناسب می دانی همان را قرار بده.

نبی گرامی اسلام از جناب جبرئیل پرسید که توکل چیست؟ جناب جبرئیل این چنین توکل را تفسیر کردند: «الْعِلْمُ بَأَنَّ الْمَخْلُوقَ لَا يَضُرُّ وَلَا يَنْفَعُ وَلَا يُعْطَى وَلَا يَمْنَعُ وَاسْتِعْمَالُ الْيَأْسِ مِنَ الْخَلْقِ» آن که بدانی مخلوق زیان نمی زند، و سود نمی رساند، و بخشش نمی کند، و باز نمی دارد.

کسی که چنین اعتقادی به ذات مقدس ربوبی دارد به او توکل می کند و با آرامش هم توکل می کند وقتی به او توکل کرد دیگر هیچ دلهره و اضطرابی در زندگی اش نیست.

۲- فرق «توکل» با «رضا و تسلیم»

هم در «توکل» و هم در «رضا و تسلیم»، خدا هست؛ اما بودن خدا متفاوت است. در تسلیم و رضا و توکل مردم بر سه گروهند:

گروه اول: این ها تا وقتی تسلیم اند که منافع شان تامین شود، قرآن می فرماید: «وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَ إِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةَ - بعضی از مردم خدا را تنها با زبان می پرستند (و ایمان قلبی شان بسیار ضعیف است)؛ همین که (دنیا به آن ها رو کند و نفع و) خیری به آنان برسد، حالت اطمینان پیدا می کنند؛ اما اگر مصیبتی برای امتحان به آن ها برسد، دگرگون می شوند (و به کفر رو می آورند)؛ (به این ترتیب) هم دنیا را

از دست داده‌اند، و هم آخرت را» (حج/۱۱) این‌ها در حقیقت تسلیم خودند، بنده خود هستند نه بنده خدا. «نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَ نَكْفُرُ بِبَعْضٍ» (نساء/۱۵۰) هستند.

گروه دوم: کسانی هستند که از خود خواست و اراده دارند، اما این خواست خودشان را تحت خواست خدا قرار می‌دهند، می‌گویند: «آن‌چه خدا بخواهد بر خواست ما مقدم است»، «توکل» در این حوزه قرار می‌گیرد. می‌گوید من دوست دارم چنین چیزی بشود اما اگر خدا که مصلحت من را می‌داند نمی‌پسندد که این کار انجام بشود هر چه او بخواهد من تسلیم هستم.

گروه سوم: آن‌هایی هستند که می‌گویند من کی هستم که خواست و اراده داشته باشم، هر چه او بخواهد. این «رضا و تسلیم» است. می‌گویند: راضی بر قضای تو هستم، هر آن‌چه تو اراده کنی. مقام توکل مقام والایی است، اما مقام رضا و تسلیم والا تر و بالاتر است.

۳- ارتباط اسباب با توکل

برخی فکر می‌کنند توکل این است که انسان اسباب را رها کند و هیچ کاری نکند، این فکر صحیح نیست. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله کسانی را در مسجد دید و فرمود: «شما کارتان چیست؟» گفتند: «نَحْنُ الْمُتَوَكِّلُونَ» ما توکل بر خدا داریم. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «لَا بَلْ أَنْتُمْ الْمُتَكِلُونَ»^۱ شما سربار جامعه هستید، باید دنبال نان‌تان باشید، دنبال رزق‌تان باشید، شما نشستید در مسجد دیگران نان و آب‌تان را می‌آورند.

مکتب و دین می‌گوید: سراغ اسباب بروید ولی اسباب را همه‌کاره ندانید، مسبب‌الاسباب را خداوند بدانید، نقش استقلالی برای اسباب قائل نباشید. پس این‌که گفته شود یا خدا یا علل طبیعی، غلط است؛ بلکه هم خدا و هم علل طبیعی، یعنی آن‌که انسان سراغ اسباب می‌رود ولی می‌گوید خدایا تأثیر این سبب با تو است. مریض می‌شود می‌رود درمانگاه، پزشک معاینه می‌کند ولی با اعتقادش می‌گوید خدایا تأثیر این داروها به اذن ذات مقدس تو است. پس توکل بر خداوند با اسباب هم سازگار است اسباب در حقیقت تاثیرگذاری‌شان به اذن خداوند است هیچ منافاتی بین توکل بر خداوند و استفاده از اسباب نیست، به شرط این‌که مسبب‌الاسباب را خداوند بدانیم.

در ایام شیوع ویروس کرونا بعضی‌ها به این تکتک مهم توجه نمی‌کردند که ممکن است در حرم اهل بیت علیهم السلام کسانی باعث انتقال ویروس شوند و می‌گفتند حرم آل‌الله دارالشفاء است؛ بلکه حرم ایشان دارالشفاء است اما هم امام رضا علیه السلام هم حضرت معصومه علیها السلام فرموده‌اند مسایل بهداشتی را رعایت کنید؛ خودشان هم مسایل بهداشتی را رعایت می‌کردند. (باید رمسائل را رعایت کرد و به اهل بیت علیهم السلام هم متوسل شد).

نمونه سوالات آزمون

- ۱- پشتمانه تمام مقاومت ها و حرکت انبیاء الهی چه بوده است؟
الف: همراهی مردم ب: پشتمانه مالی ج: توکل بر خداوند د: ترس از عدم انجام رسالت
- ۲- حضرت نوح (ع) حضرت صالح (ع) جهت ایفای نقش رسالت خود به ترتیب چند سال مقاومت کردند؟
الف: ۹۰۰-۱۰۰ ب: ۹۵۰-۵۰۰ ج: ۱۰۰-۱۰۰۰ د: ۹۵۰-۱۰۰
- ۳- کدام مورد جزء اقسام مردم در عرصه تسلیم، رضا و توکل نمی باشد؟
الف: کسانی که خواست خود را بر خواست خداوند مقدم می دارند.
ب: کسانی هستند که تا وقتی تسلیم هستند که منفعت شان تأمین شود.
ج: کسانی که خواست خداوند را بر خواست خود مقدم می دارند.
ج: کسانی که همه چیز را از خداوند می دانند و تماماً تسلیم امر الهی هستند.
- ۴- کدام جمله صحیح به نظر نمی رسد؟
الف: مقام توکل، مقام والایی است؛ مقام رضا و تسلیم بالاتر
ب: مسبب الاسباب خداوند است. و نقش استقلالی برای اسباب قائل نباشید.
ج: هم خدا هم علل طبیعی منتهی در طول هم نه در عرض هم.
د: هیچ منافاتی بین توکل به خداوند و رفتن به اسباب نیست به شرط آنکه مسبب الاسباب را دیگران بدانیم
- ۸- جواب جبریل در مورد سؤال پیامبر (ص) از معنای توکل چه بود؟
الف: توکل یعنی یقین داشتن به این که مخلوق نه قدرت زیان رساندن و نه قدرت سود دارد
ب: توکل یعنی تسلیم محض و عدم اختیار در انجام کار
ج: خواست و هدف خود را بر هر چیزی برتری بدهیم
د: واگذاری کار و نتیجه به قضا و قدر